

TIFLOPEDAGOGIKANING NAZARIY ASOSLARI VA DASTURIY YONDASHUVLAR

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi

Dangalov Sunnatulla Mustafayevich

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

Special pedagogy fakulteti talabasi

Abduxoshimova Zuxra Davronjon qizi

[*Abdukhoshimovazukhra@gmail.com*](mailto:Abdukhoshimovazukhra@gmail.com)

+998978826362

Annotatsiya: Ushbu maqolada Tiflopedagogikaning nazariy asoslari, Tiflopedagogikaning maqsad va vazifalari, Tiflopedagogikaning subyekti va obykti, Tiflopedagogikaning tamoyillari to'g'risida fikrlar boradi.

Kalit so'zlar: Savodga o'rgatish, Matematika, Jismoniy tarbiya, Mayda qo'l motorikasini rivojlantirish, Atrof olam bilan tanishtirish, Musiqa, Predmet tasavvurini shakllantirish, Logopediya, Badiiy adabiyot, Nutq o'stirish.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические основы тифлопедагогике, цели и задачи тифлопедагогике, предмет и объект тифлопедагогике, принципы тифлопедагогике.

Ключевые слова: Грамотность, Математика, Физическая культура, Развитие мелкой моторики, Знакомство с окружающим миром, Музыка, Формирование предметного воображения, Логопедическая работа, Художественная литература, Развитие речи.

Annotation: This article discusses the theoretical foundations of typhlopedagogy, the goals and objectives of typhlopedagogy, the subject and object of typhlopedagogy, and the principles of typhlopedagogy.

Keywords: Literacy, Mathematics, Physical education, Development of fine motor skills, Introduction to the world around us, Music, Formation of subject perception, Speech therapy, Fiction, Speech development.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta’lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2018-yil 30-sentabrdagi PQ-3955-son qaroriga muvofiq, shuningdek, maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, sog‘lom, faol, to‘laqonli, jamiyatga moslashgan bola shaxsini shakllantirish, o‘shida turli nuqsonlari bo‘lgan bolalarni, shuningdek reabilitatsiya qilish va sog‘lomlashtirishga muhtoj bolalarni o‘qitish, tarbiyalash va integratsiya qilish uchun qulay muhit yaratish maqsadida Vazirlar Mahkamasi 2019 yil 13-maydagi “Maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 391-son Qarorining 3-ilovasiga muvofiq “Ko‘p tarmoqli ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta’lim tashkilotlari va qo‘shma tipdagi maktabgacha ta’lim tashkilotlari to‘g‘risidagi nizom”ga asosan ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta’lim tashkilotlari tashkil etildi.

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilot va qo‘shma turdagi maktabgacha tashkilot maqsadlari quyidagilardan iborat:

- bolaning ta’lim olishga bo‘lgan huquqi amalga oshirilishini ta’minlash;
- bolalarni o‘qitish va tarbiyalash, jamiyatga moslashtirish, shuningdek, rivojlanishidagi nuqsonlarni korreksiyalash uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;
- bolalarning yosh va o‘ziga xos imkoniyatlariga, qobiliyatlari va ehtiyojlariga muvofiq ularning jismoniy, aqliy va ma’naviy kamol topishini ta’minlash;
- bolaning shaxsini shakllantirish, uning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, uning ijtimoiy tajriba orttirishini ta’minlash.

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilot va qo‘shma turdagi maktabgacha tashkilotning vazifalari quyidagilardan iborat:

- ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat

talablariga, shuningdek, ular asosida ishlab chiqilgan ta'lim-tarbiya va korreksion ishlarni tashkil etish dasturlariga muvofiq tarbiyalanuvchilarga ta'lim-tarbiya va korreksiya-pedagogik yordam berilishini ta'minlash;

- bolalarda Vatanga muhabbat, oilaga hurmat bilan munosabatda bo'lish, milliy qadriyatlar va urf-odatlariga hurmat, o'ziga va atrof-muhitga ongli munosabatda bo'lish ruhida tarbiyalash;

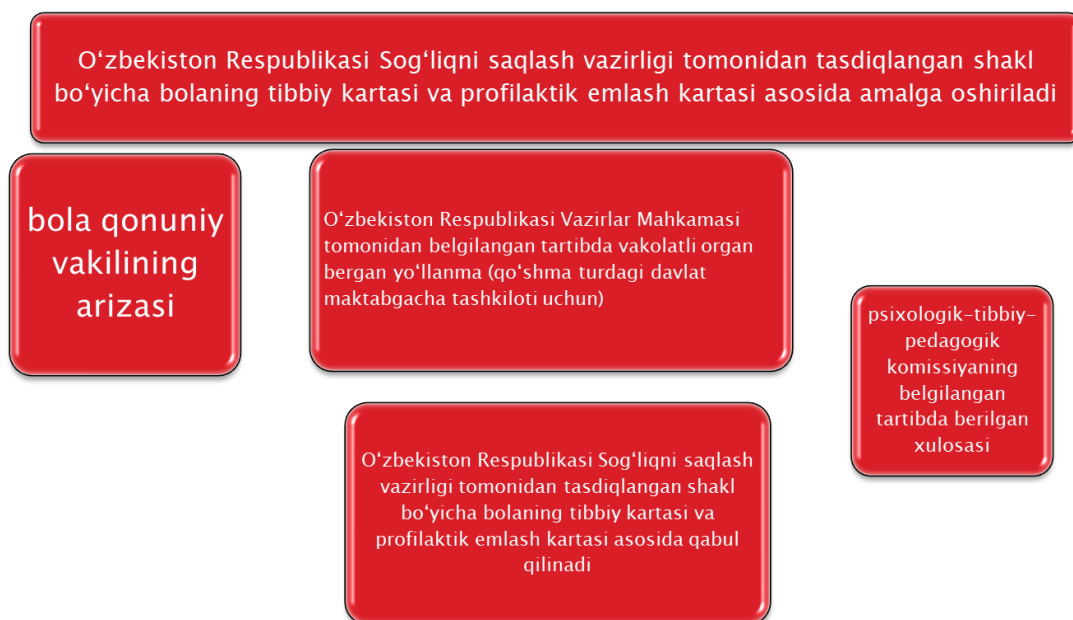
- tibbiy abilitatsiya va reabilitatsiya o'tkazish, bolalar rivojlanishidagi nuqsonlarni kompensatsiya va korreksiya qilish;

- bolalarga sifatli maktabgacha ta'lim va tarbiya olish imkonini beradigan shart-sharoitlar yaratish;

- bolalarning ijtimoiy moslashuvchanligini hamda ta'lim va tarbiya olishni davom ettirishga tayyorligini ta'minlash;

- bolalarni umumta'lim muassasalarida o'qishga tayyorlash;

- o'quv jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarni joriy etish.

Rivojlanishida jismoniy yoki psixik nuqsonlari bo'lgan bolalarga mo'ljallangan guruhlariga, shuningdek qo'shma turdagi maktabgacha tashkilotning inklyuziv guruhlariga rivojlanishida jismoniy yoki psixik nuqsonlari bo'lgan bolalar quyidagilar asosida qabul qilinadi:

bola qonuniy vakilining arizasi;

psixologik-tibbiy-pedagogik komissiyaning belgilangan tartibda berilgan xulosasi;

O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan tasdiqlangan shakl bo'yicha bolaning tibbiy kartasi va profilaktik emlash kartasi asosida qabul qilinadi.

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilotda, qo'shma turdagi maktabgacha tashkilotining rivojlanishida jismoniy yoki psixik nuqsonlari bo'lgan bolalarga mo'ljallangan hamda inklyuziv guruhlarda bo'lish davri, korreksion ishlari muddati psixologik-tibbiy-pedagogik komissiya tomonidan belgilanadi.

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilotga va qo'shma turdagi maktabgacha tashkilotga quyidagi nuqsonlari bo'lgan bolalar qabul qilinmaydi:

- og'ir va chuqur darajadagi aqli zaiflik;
- shizofreniya, hissiy irodaning chuqur buzilishlari;
- tez-tez takrorlanuvchi umumlashgan epileptik xurujlar;
- turli sababli psixopatiya va psixopatsimon holatlarning og'ir shakllari;
- asab tizimining organik shikastlanganligi sababli siydik va najas ushlab turolmaslik;
- yurak-qon tomir, nafas olish va ovqat hazm qilish tizimining xuruj va dekompensatsiya bosqichi.

Bolalar ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilotdan va qo'shma turdagi maktabgacha tashkilotdagi rivojlanishida jismoniy yoki psixik nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun guruhlardan quyidagilar asosida chiqariladi:

- bolani qonuniy vakillarining arizasi;
 - sogʻliqni saqlash organlari muassasalarining tibbiy koʻrsatmalari;
 - maktabgacha taʼlim tashkilot va bolaning qonuniy vakillarning oʻrtasidagi shartnoma shartlarining bajarilmasligi;
 - maktabgacha taʼlim tashkilot psixologik-tibbiy-pedagogik kengashining xulosasi;
 - psixologik-tibbiy-pedagogik komissiyaning xulosasida koʻrsatilgan bolaning ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilotda boʻlish muddati tugashi;
- maktab yoshiga yetishi (7 yosh).

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilot va qoʻshma turdagi maktabgacha tashkilot maktabgacha taʼlimga qoʻyiladigan belgilangan davlat talablariga muvofiq bolalar taʼlim olishi, tarbiyalanishi, parvarishlanishi va sogʻlomlashtirilishini taʼminlaydi.

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilotdagi va qoʻshma turdagi maktabgacha tashkilotdagi taʼlim-tarbiya jarayonining mazmuni Oʻzbekiston Respublikasi Maktabgacha taʼlim vazirligi tomonidan tasdiqlangan taʼlim dasturi asosida, Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qoʻyiladigan davlat talablariga muvofiq ishlab chiqilgan (shu jumladan, mualliflik, moslashtirilgan va boshqa) dastur bilan belgilanadi.

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilot va qoʻshma turdagi maktabgacha tashkilot qonunchilikka hamda Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qoʻyiladigan davlat talablariga muvofiq bolalarga taʼlim berish va tarbiyalash shakllari, vositalari va usullarini tanlaydi.

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilotda va qoʻshma turdagi maktabgacha tashkilotda taʼlim-tarbiya jarayoni ishlab chiqiladigan yakka tartibdagi yoʻnalish asosida bolalarning oʻziga xos xususiyatlari hisobga olingan holda tashkil etiladi. Mashgʻulotlar frontal, kichik guruh va yakka tartibda olib boriladi. Rivojlanishida jismoniy yoki psixik nuqsonlari boʻlgan bolalarga quyidagi tamoyillar asosida taʼlim beriladi va tarbiyalanadi:

- ta'limning korreksion yo'naltirilganligi;
- ijtimoiy moslashuvi;
- ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda ta'limning maxsus metodologiyasidan va toifalangan yondashuvdan foydalanish.

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilotda va qo'shma turdagi maktabgacha tashkilotda besh kunlik ish haftasi belgilanadi.

Bolalar tashkilotda bo'lish vaqtiga qarab ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilotdagi va qo'shma turdagi maktabgacha tashkilotdagi guruhlar:

- bolalar qisqa vaqt bo'ladigan guruhlar (kuniga 3-4 soat);
- to'liq kunli guruhlar (kuniga 9, 10,5 va 12 soat);
- Bolalar kechayu kunduz bo'ladigan guruhlar bo'lishi mumkin.

Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlari 3yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalar ta'lim-tarbiyasi hamda korreksion ish olib boruvchi davlat tashkilotlari hisoblanadi. Mazkur tashkilotlar faoliyati bolalarda ko'rish faoliyatining buzilgan faoliyatini tarbiyalash, davolash, tiklash va tuzatishga, ularni maktabda ta'lim olishga tayyorlashga qaratilgan. Pedagogik ishlar bolani har bir alohida holda ko'rish buzilishi darajasini, shuningdek bolani psixik va jismoniy rivojlantirish imkonini beradigan darajada uyg'unlashtirishga qaratilgan. Pedagogik ish ommaviy bolalar bog'chasida o'qitish va tarbiyalash dasturlaridan kelib chiqib, ular asosida maxsus dasturlar ishlab chiqiladi.

Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida quyidagi mashg'ulotlar o'tkaziladi.

1. Savodga o'rgatish
2. Matematika
3. Jismoniy tarbiya
4. Mayda qo'l motorikasini rivojlantirish
5. Atrof olam bilan tanishtirish

6. Musiqa
7. Predmet tasavvurini shakllantirish
8. Logopediya
9. Badiiy adabiyot
10. Nutq o`stirish

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha tashkilotlarining ko`rishida nuqsoni bo`lgan bolalar guruhlariga ko`rish o`tkirligi 0,05-0,6 ko`rsatkichli bolalar qabul qilinadi. Ambliopiya va g`ilaylik bo`lgan bolalar uchun maktabgacha ta`lim tashkilotlarida alohida guruhlar tashkil qilinadi. Ularda tuzatish-pedagogika va davolash-tiklash ishlarining yaxlit tizimi amalga oshiriladi. Ambliopiya va g`ilaylik bo`lgan bolalar uchun tashkilotlarning o`ziga xos vazifalari munosabati bilan kun rejimi butun davolash tadbirlari majmuasini o`tkazish bilan bog`liq o`ziga xos xususiyatlarga ega. Maktabgacha muassasalarda ambliopiya va g`ilaylik bilan bog`liq bolalarning ta`lim-tarbiya jarayoni davomiyligi bolaning yakka tartibidagi xususiyatlariga bog`liq bo`lib, oftalmolog-shifokor tomonidan belgilanadi va 1 yil va undan ortiq muddatni tashkil etadi.

Ko`zi ojiz va zaif ko`ruvchi bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta`lim tashkilotlari davlat mablag`lari hisobidan saqlanadi va tegishli vazirlik tomonidan boshqariladi.

Ko`rishida nuqsoni bo`lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta`lim muassasalari o`z faoliyatida O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga, O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlariga, O`zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlariga, O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlariga, Jismoniy, aqliy, sensor yoki ruhiy nuqsonlari bo`lgan bolalar uchun davlat ixtisoslashtirilgan ta`lim muassasalari to`g`risidagi Nizomga, boshqa qonunchilik hujjatlariga hamda o`z ustaviga amal qiladi.

Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalarining maqsadi

Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalari ta’lim-tarbiya berish, korreksiyalash va davolash-sog‘lomlashtirish muassasasi hisoblanadi hamda alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning umumiy o‘rta ta’lim olishda va ularni bilish imkoniyatlariga muvofiq tarbiyalashda, ularning jamiyatga moslashuvi va integratsiyalashuvida ko‘maklashish, shuningdek, ijtimoiy yordamga muhtoj oilalarga farzandlarini tarbiyalash va ularga ta’lim berishda yordam ko‘rsatish maqsadida tashkil etiladi. Quyidagilar ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalarining asosiy vazifalari hisoblanadi:

- O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi (keyingi o‘rinlarda — vazirlik) tomonidan tasdiqlangan alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni o‘qitish maxsus o‘quv dasturlari talablari asosida bilim olishni ta’minlash;
- shaxsga va ijtimoiy yo‘naltirilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilarning eng maqbul rivojlanishini ta’minlash maqsadida tabaqalashtirilgan va individual ta’limni tashkil etish;
- shaxsiy, oilaviy, ijtimoiy hayotda va mehnat faoliyatida xulq-atvorning eng maqbul modelini shakllantirish orqali shaxsni tarbiyalash;
- o‘quvchilarni umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’lim sharoitida o‘qishga tayyorlash;
- o‘quvchilarning ijtimoiy-hissiy rivojlanishi, hayotiy qobiliyatlarining shakllanishi uchun zarur korreksion (tuzatuvchi) — rivojlantiruvchi ta’lim muhitini yaratish;
- o‘quvchilarga ta’lim-tarbiya berish jarayonida ularning psixik funksiyalari va salomatligi tizimli tarzda kuzatilishini tashkil etish.

Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalarini tashkil etish tartibi

1. Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasasi Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari tomonidan tashkil etiladi va hududiy tegishlilik bo‘yicha Davlat xizmatlari markazi tomonidan ro‘yxatga olinadi.

2. Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasasi vazirlik bilan kelishilgan holda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi, viloyatlar xalq ta’limi boshqarmalari, Toshkent shahar xalq ta’limi bosh boshqarmasi (keyingi o‘rinlarda — hududiy xalq ta’limi boshqarmalari) va sog‘liqni saqlash boshqarmalari tomonidan hududdagi alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan, maxsus sharoitlarda ta’lim-tarbiya olishga muhtoj bolalarning mavjud kontingentini birgalikda o‘rganib chiqish yakunlari bo‘yicha tashkil etiladi.

3. Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar kontingenti aniqlangan taqdirda, vazirlik O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi bilan birgalikda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashiga, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklariga ekologik qulay sharoitlar mavjud joylarda ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalarini tashkil etish to‘g‘risida asoslangan taklif bilan murojaat qiladi.

Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalarini tashkil etish to‘g‘risidagi takliflar ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalarini tashkil etish rejalashtirilayotgan hududda oxirgi 5 yilda 3 yoshdan 16 yoshgacha bolalar o‘rtasida tegishli kasalliklarning ko‘payganligini ko‘rsatadigan sog‘liqni saqlash organlarining rasmiy statistika ma’lumotlari bilan asoslanishi kerak.

4. Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasasini tashkil etish to‘g‘risidagi taklifni Qoraqalpog‘iston Respublikasi Moliya vazirligiga, viloyatlar va Toshkent shahar

moliya boshqarmalariga, shuningdek, hududiy xalq ta'limi boshqarmalariga bir oy muddatda o'rganish va ekologik qulay mintaqadagi mavjud obyektlardan namunaviy binoni yoxud ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasini tashkil etishda qo'yiladigan normativ talablarni hisobga olgan holda ishlab chiqilgan maxsus loyiha bo'yicha yangi bino qurish uchun yer uchastkasi tanlash to'g'risida topshiriq beradi.

5. Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasi tashkil etish to'g'risidagi qaror hududiy xalq ta'limi boshqarmalari va Qoraqalpog'iston Respublikasi Moliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar moliya boshqarmalarining ijobiy xulosalari mavjud bo'lgan taqdirda, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari tomonidan bir hafta muddatda qabul qilinadi. O'quvchilar soni 250 nafardan oshishiga sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlariga muvofiq, ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasining o'quvchilar bilan to'ldirilish sig'imidan kelib chiqib O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi bilan kelishgan holda vazirlikning roziligi asosida yo'l qo'yiladi. Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etish

1. Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarning ta'lim olishi quyidagi tamoyillar asosida amalga oshiriladi:

- ta'lim-tarbiyaning nuqsonlarni tuzatish (korreksiya)ga yo'naltirilganligi;
- ta'lim va tarbiya jarayonida tashxisning qo'yilishiga maxsus yondashuv;
- o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etishda tabaqalashtirilgan yondashuvni amalga oshirish.

2. Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasida o'qitish va tarbiyalash jarayoni o'quvchilarning alohida xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi. O'quvchilarning bilimlari ulardagi nuqsonlarning o'ziga xosligini hisobga olgan holda belgilangan tartibda baholanadi.

Ta'lim-tarbiya jarayoni davlat ta'lim standartlariga muvofiq vazirlik tomonidan

belgilangan tartibda, o'quv rejalari va dasturlari asosida, maxsus korreksion tuzatish usullaridan foydalanilgan holda olib boriladi.

3. O'qish hamda ixtiyoriy ravishda ijtimoiy foydali mehnat va dam olish ko'zda tutiladigan kun tartibi bolalarning ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasida yashashini hisobga olgan holda tashkil etiladi.

4. Nuqsonlarni tuzatish (korreksiya) ta'lim jarayonidagi barcha darslarda, sinfdan tashqari va boshqa tadbirlarda amalga oshiriladi.

5. O'quv xonalari zarur maxsus jihozlar bilan ta'minlanadi.

6. Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasida rivojlanishdagi nuqsonlarni bartaraf etish maqsadida butun guruh bilan va yakka tartibda mashg'ulotlar olib boriladi.

7. Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida rivojlanishida murakkab nuqsonli (2 ta va undan ko'p nuqsoni bor bo'lgan) bolalar uchun maxsus tuzatuvchi (korreksion) guruhlar (sinflar) ochilishi mumkin.

Ushbu guruhlariga ta'lim oluvchilar PTPKning xulosasi va bolaning ota-onasi yoki ularning o'rni bosuvchi shaxslar roziligi bilan joylashtiriladi.

8. Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida sinflarning soni, eng avvalo, ta'lim jarayoni uchun sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlari talablarini hisobga olgan holda hamda ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasi turiga, undagi o'quvchilar kontingenti va sinflarning to'ldirilishiga ko'ra belgilanadi:

Ta'lim yo'nalishi turlari va sinflardagi bolalar toifalari	Sinflarning o'quvchilar bilan to'ldirilishi	
	O'quvchilarning minimal soni	O'quvchilarning maksimal soni
III — IV turlar:		
Ko'r (ko'zi ojiz) bolalar uchun	8	10
Zaif ko'ruvchilar va keyinchalik ko'r bo'lgan bolalar uchun	10	12
Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan muassasalarda ta'lim olayotgan murakkab nuqsonli (rivojlanishida 2 ta va undan ko'p nuqson bo'lgan) bolalar uchun	6	8

9. Qo'shimcha sinflarni ochish Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining qarorlariga muvofiq, hududiy xalq ta'limi boshqarmalarining hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi Moliya vazirligi, viloyatlar moliya boshqarmalari va Toshkent shahar moliya bosh boshqarmasining taqdimotlari bo'yicha, belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

10. O'quv yilining boshlanishi, o'quv mashg'ulotlari va ta'tillarning davomiyligi, shuningdek, yakuniy davlat attestatsiyasini o'tkazish tartibi qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining majburiy umumiy o'rta ta'limning 11 yillik dasturini tamomlagan bitiruvchilarga 9-sinfda shahodatnoma va 11-sinfda attestat beriladi.

11. Ta'lim-tarbiya ishlari o'quvchilarning oddiy o'ziga o'zi xizmat ko'rsatishdan tortib ixtiyoriy ijtimoiy foydali mehnatning har xil turlarigacha bo'lgan turli xil faoliyatlari asosida tashkil etiladi.

12. O'quvchilarning jismoniy tarbiyasi kun tartibini to'g'ri tashkil etish, o'quv yuklamasi me'yoriga qat'iy rioya qilish, davolash tadbirlarini o'tkazish, o'quvchilarga gigiyena ko'nikmalarini singdirish, jismoniy tarbiya darslari va sport bilan shug'ullanish, sog'lomlashtirish tadbirlarini tashkil etish yo'li bilan amalga oshiriladi.

13. O'quvchilarning mehnat ta'limi, kasbga o'rgatish va tarbiyasi tarbiyalanuvchilarning psixik va jismoniy rivojlanishining o'ziga xosligi, sog'lig'i, imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

14. Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida o'quvchilarning aqliy, jismoniy va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun turli to'garaklar, klublar, studiyalar, seksiyalar tashkil etiladi.
Ko'zi ojizlarning oliy ta'limi

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan shaxslar, O'zbekiston Respublikasi barcha fuqarolari kabi oliy o'quv yurtlarga kirish va barcha kasblarni tanlash huquqiga egadirlar. Oliy o'quv yurtlarida o'qish muddati uzaytirilmaydi.

Ko'zi ojizlarni oliy o'quv yurtlariga qabul qilish an'anaviy og'zaki tarzda bo'lib, "5" balli tizimda baholanadi. O'qish umumiy guruhlarda olib boriladi. Oliy o'quv yurtlarini bitirganlaridan keyin, ko'zi ojiz mutaxassislar ham yo'llanma asosida mehnat faoliyatini davom ettiradilar.

Hozirda aniq va ijtimoiy gumanitar fanlar tizimida bakalavr, magistratura, asperantura va doktorantura ta'lim bosqichlarida respublikamizning 60 ga yaqin oliygohlarida ko'zi ojiz talabalar tahsil olish bilan birga ilmiy izlanishlar ham olib bormoqdalar.

Maxsus didaktika ruhiy jismoniy rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan shaxslar ta'limi va o'qitilish nazariyasi bo'lib, pedagogik jarayonning vazifalari, tamoyillari, mazmuni, uslublarini tashkii etilishini belgilaydi. Maxsus didaktikaning tarkibiy qismi bo'lgan tiflodidaktikasi ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalar ta'limi nazariy asoslarini belgilaydi. Tiflodidaktika boshqa fan sohalari awalo falsafa, mantiq va psixologiya analizatorlar va oliy nerv faoliyati fiziologiyasi, axborot nazariyasi va matematika bilan uzviy bog'liq. U zamonaviy pedagogika uchun umumiy bo'lgan tamoyillariga tayanadi.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalami o'rgatish va o'qitishning muhim metodologik tamoyillari rivojlanishi umumiy xususiy va yagonalik berish tamoyillaridir. Rivojlanish mohiyati uning harakatlantiruvchi kuchlari va rivojlanish jarayonida yangining hosil bo'lishi haqida ta'limot tiflopedagogika muammolarini hal etishda belgilovchi hisoblanadi.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalami o'rganishda rivojlanish tamoyili ko'p qirrali va o'ziga xos taqsimlanadi. Bu esa ularning rivojlanishi va ta'limni tashkii etishning umumiy qonuniyatlari o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan va normal ko'radigan bolalami ruhiy va jismoniy rivojlanishini qiyosiy o'rganish muhim ahamiyatga ega, zero, u ko'rish patologiyasi bo'lgan bolalar rivojlanishining umumiy qonuniyatlari va o'ziga xos xususiyatlarini o'quv korreksion tarbiyaviy davolash va tiklash ishlarini tashkii etishning o'ziga xosliklarini aniqlash imkonini beradi. Rivojlanish, buzilish turli sifat darajasida bo'iadi. Masalan: ko'rishda buzilish to'liq yoki qisman, bunda ko'pincha boshqa kasalliklar bilan murakkablashgan bo'lishi mumkin. Birinchi holatda pedagog ko'r bola bilan ish ko'radi. Ikkinchi holatda ko'zi ojiz, uchinchi holatda esa qo'shimcha kasalligi bo'lgan ko'r yoki ko'zi ojizlar bilan quyidagilami hisobga olib, tiflodidaktika bolalariga differentsiallangan yondashuvini amalga oshiradiki, bu ko'r va ko'zi ojizlami farqli xususiyatlari bilan shaxsiy harakat sohalari jismoniy rivojlanishi' va axborot kommunikativ faoliyati xossalarini aniqlash imkonini beradi.

Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar ta'limida didaktik tamoyillarning qo'llanish xususiyatlari tiflopedagogika zamonaviy maktab umumdidaktik tamoyillariga tayanadi. Biroq ulaming maxsus maktab sharoitidagi realizatsiyasi o'ziga xos

xususiyatlariga ega. Tiflopedagogika tamoyillari: ta'limning ilmiy tamoyili, izchillik va ketma-ketlik tamoyili, nazariyaning amaliyot bilan bog'liqligi tamoyili, ta'lim onglilik tamoyili, ta'limni ko'rgazmalilik tamoyili, ta'limning tushunarligi tamoyili, talimda yakka farqlangan (differensiallangan) yondashuv tamoyili, ta'limning korreksion yo'nalganligi tamoyili.

Imiylik tamoyili – o'quvchilarning haqiqiy ilmiy bilimlarni egallashini ta'minlash, o'quvchilarning dunyoqarashini shakllantirishga xizmat qiladigan eng muhim didaktik tamoyillardan biri.

Tizimlilik va izchillik tamoyili. Ta'limda tizimlilik va izchillik – o'quv materialini bayon etish o'rganilayotgan ilmning ichki mantig'iga mos bo'lishi va shu bilan birga o'quvchilarning yosh va yakka tartibdagi psixologik xususiyatlariga javob berishi kerak bo'lgan eng muhim didaktik tamoyil.

Nazariyaning amaliyot bilan bog'liq tamoyili. Nazariyaning ta'lim olishda amaliyot bilan bog'liqligi – nazariy bilimlarni amaliy ko'nikma va ko'nikmalar bilan oqilona birlashtirishni, umumiy ta'limni mehnat tayyorlash va jamoatchilik faoliyati bilan birlashtirishni talab etuvchi didaktik tamoyil.

Ta'lim olishda onglilik tamoyili– o'quvchilarning bilim va malakalarni taniq o'rganishi va qo'llashini, ularning o'rganish zarurligi va o'rganilayotgan materialning ahamiyatini tushuntirishini ta'minlaydi.

Ko'rgazmalilik tamoyili – o'quvchilar tomonidan bevosita qabul qilingan aniq namunalarda asosida quriladigan didaktik tamoyil.

Ta'limning soddalik tamoyili. Ta'limning soddalik tamoyili ta'lim jarayonining shunday qurilishini ko'zda tutuvchi didaktik tamoyil bo'lib, unda o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi, ularning yosh va yakka tartibdagi xususiyatlari hisobga olinadi.

O'qishda yakka tartibdagi, differensial yondashuv tamoyili. Ta'lim olishda yakka tartibdagi, differensial yondashuv – mamlakatimiz pedagogikasi tamoyilidir, unga muvofiq bolalar jamoasi bilan o'quv ishlarida uning rivojlanish xususiyatlarini

hisobga olgan holda har bir bolaga pedagogik ta'sir ko'rsatiladi. **Ta'limning korreksion-rivojlantiruvchi tamoyili.** Tiflopedagogika ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarni rivojlantirish va o'qitishni bolalarning atrof-muhit bilan hamkorligi konsepsiyasi doirasida ko'rib chiqadi. **Pedagogik optimizm tamoyili.** Bu tamoyil, bir tomondan, ko'rishida nuqsoni bo'lgan insonlarning salohiyati haqidagi zamonaviy ilmiy va amaliy bilimlar darajasiga bog'liq, boshqa tomondan (E. P. Sineva, S. V. Fedorenko) ushbu toifadagi shaxslarni abilitatsiya va reabilitatsiya qilishning zamonaviy pedagogik imkoniyatlari haqidagi g'oyalardir. **Erta pedagogik yordam tamoyili.** Zamonaviy tiflopedagogika bolaning rivojlanishidagi og'ishlarni iloji boricha tezroq aniqlash va tashxislashni va bu jarayonga tiflopedagoglarning erda aralashuvini ta'minlash uchun muvaffaqiyatli tuzatish va pedagogik yordamning asosiy shartlaridan birini ko'rib chiqadi.

Ta'limning mazmuni uning maqsadidan kelib chiqadi. Ta'limning mazmuni deganda, o'quvchilarning bilish jarayonida egallab olishi lozim bo'lgan hamda tizimga solingan bilim, malaka va ko'nikmalarning aniq belgilangan doirasi tushuniladi.

Ta'limning mazmuni qator ehtiyojlarni hisobga olish bilan belgilanadi:

- a) ijtimoiy ishlab chiqarishning eng zarur ehtiyojlari, ijtimoiy tuzumning xususiyatlari;
- b) davlatning xalq ta'limi va muayyan turdagi o'quv yurti oldiga qo'yadigan maqsad va vazifalari;
- v) o'qitish qoidalaridan web chiqadigan va o'quvchilarning imkoniyatlarini yosh imkoniyatlari va boshqalar e'tiborga oluvchi didaktik talablar. Maktablarda beriladigan ta'limning mazmuni tarixiy va sinfiy xususiyatga egadir. Jamiyat tarixiy taraqqiyotining hamma bosqichlarida maktablarda yoshlarga beriladigan ta'limning mazmuni, hajmi o'sha ijtimoiy tizimning iqtisodiy talab va

ehtiyoblari, fan va texnika taraqqiyoti darajasi bilan belgilab kelingan.

Ta'lim jarayon sifatida bilimlar, ko'nikmalar va malakalarning ma'lum yig'indisini faoliyat va munosabatlarning tegishli tajribasini o'zlashtirishga qaratilgan maxsus ishlarning tashkil qilinishidir. Ta'lim natijasi sifatida bilimlarni, faoliyat va munosabatlar tajribasini o'zlashtirishda erishilgan darajadir. Ta'lim tizimi sifatida davlat muassasalari va boshqarish organlarining majmuasi bo'lib ular doirasida insonni tarbiyalash jarayoni amalga oshiriladi. Shu tariqa ta'lim doimo bir yo'la tarbiyalash jarayonini ham, o'qitish jarayonini ham ifodalaydi. **Davlat ta'lim standartlari** – umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi va oliy ta'lim mazmuniga hamda sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilaydi. Davlat ta'lim standartlarini bajarish o'zbekiston respublikasining barcha ta'lim muassasalari uchun majburiydir.

O'quv reja – o'quv yurtlarida o'qitiladigan fan, ularning bo'limlari, o'qitilish tartibi hamda har bir fanning yil davomida o'qitilishi, ularning o'quv yili va haftasida qancha miqdorda o'tilishi kerakligini belgilab beradigan rasmiy pedagogik hujjat. O'zbekistonda o'quv rejasi tegishli vazirliklar tomonidan tuziladi va tasdiqlanadi.

O'quv dasturi — ta'lim tizimidagi har bir o'quv fanining mazmuni va o'tilish tartibini, o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi lozim bo'lgan bilim hamda ko'nikmalar hajmini belgilab beradigan rasmiy pedagogik hujjat. O'zbekistonda o'quv dasturi tegishli vazirliklar qoshidagi ilmiy metodik kengashlar tomonidan tasdiqlanadi. Har bir o'quv dasturi uqtirish xati, o'quv fani mazmunining qisqa bayoni, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalariga qo'yiladigan talablar singari 3 qismdan iborat. O'quv fanining maqsad va vazifalarini belgilab berish o'quv dasturining muhim belgisidir.

Darslik – o'quv jarayonining zarur qismidir. Darslik o'quvchilarning “ikkinchi muallimi”, chunki u, avvalo o'quvchi uchun zarur qo'llanmadir. Darslik -

o'quvchilarning kitobi va uning eng muhim qurolidir. Har bir o'quv fanining mazmuni darslikda batafsil yoritiladi.

Darslik quyidagi talablarga amal qilgan holda yaratiladi:

1. Darslikda aks etga ilmiy bilimlar sinf o'quvchilarining yosh xususiyatiga mos kelishi kerak.
2. Darslikda bayon qilingan ilmiy bilimlarning nazariy asosi, g'oyalari tizimli va izchil bo'lishi talab qilinadi. Ular hayotdan olingan, ishonarli bo'lishi lozim. Shu holdagina o'quvchilardagi ilmiy dunyoqarash, eng yaxshi insoniy fazilatlar tarkib toptiriladi.
3. Nazaraly bilimlar ishlab chiqarish amaliyot bilan bog'langan bo'lish! Kerak.
4. Darslikda mavzu soda, ravon tilda yozilishi, hamda tegishli qoida va ta'riflar berilishi kerak. Darslik ichidagi va muqovasidagi chizilgan rasmlar va bezatilishi o'quvchining yoshiga mos, fanning xarakteriga monand bo'lmog'i zarur.
5. Mavzulardagi fikrlar aniq va qisqa bo'lishi, ilmiylikka asoslanishi kerak.

Dars – o'qituvchilar va o'quvchilar faoliyatini tashkil etishning shakli bo'lib, u bolalarni o'qitish, tarbiyalash va kamol toptirish vazifalarini amalga oshiradi. Dars o'qitishni tashkil etishning o'zgarmas shakli emas. O'quv amaliyoti va pedagogik tafakkur doimo uni takomillashtirish yo'llarini izlaydi. Turli-tuman fikr va mulohazalarni hisobga olgan holda dars quyidagi umumly didaktik talablarga javob berishi lozim:

1. Har bir dars ma'lum bir maqsadni amalga oshirishga qaratilgan va puxta rejalashtirilgan bo'lmog'i lozim.
2. Har bir dars mustahkam g'oyaviy-siyosiy yo'nalishga ega bo'lmog'i lozim.
3. Har bir dars turmush bilan, amaliyot bilan bog'langan bo'lmog'i, shuningdek xilma xil usul, uslub va vositalardan unumli foydalangan holda olib borilmog'i lozim.
4. Darsga ajratilga har bir soat va daqiqalarni tejab, undan unumli foydalanmoq

zarur.

5. Dars o'qituvchi va o'quvchilarning faolligi birligini ta'minlamog'i lozim.

6. Darsda o'quv materialining mazmuniga oid ko'rsatmali qurollar, texnik vositalar va kompyuterlardan foydalanish imkoniyatini yaratmoqlozim.

7. Darsda har bir o'quvchining individual xususiyatlarini ham hisobga olish maqsadga muvofiqdir.

Ta'lim tizimida eng ko'p qo'llaniladigan dars turlari quyidagilar:

-yangi bilimlarni bayon qilish darsi (ma'ruza).

-O'tilgan materiallarni mustahkamlash darsi.

-O'quvchilarning bilim, malaka va ko'nlikmalarini tekshirish va baholash darsi.

-Takrorlash - umumlashtiruvchi va kirish darslari.

- Aralash dars (yuqoridagi dars turlarining bir nechtasini birga qo'llanishi).

Xulosa: Tiflopedagogikaning nazariy asoslari va dasturiy yondashuvlari ko'zi ojiz va ko'rish qobiliyati cheklangan shaxslarning ta'lim jarayonini muvaffaqiyatli tashkil etish uchun mustahkam poydevor hisoblanadi. Maxsus ta'lim tamoyillarini qo'llash va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish orqali ularning intellektual va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash mumkin. Shu bilan birga, tiflopedagogikaning rivojlanishi jamiyatning insonparvarlik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.S.M.Dangalov. Tiflopedagogika tarixi va uning ahamiyati. Toshkent – 2010.

2.N.Z.Abidova. Maxsus psixologiya (Tiflopsixologiya). Toshkent-2017.

3.S.M.Dangalov. Sohada isloh zarur. Bir safda jurnali. 1-son. Toshkent-2017.

4.F.U.Qodirova, Z.X.Xusnuddinova. Tiflopedagogikaning umumiy masalalari.Toshkent.2023.